

Autor: Miroslav Dolejší

Dvaasedmdesát let se Československo prohlašuje politickým středem Evropy a všichni jeho prezidenti usilují o evropskou a světovou politiku. Dostává se jim mohutné podpory neevropských velmocí, v jejichž politickém zájmu Československo působí na poměry v Evropě. Sjednocovací snahy na evropském kontinentu trvají stejně dlouho jako československý stát. Otázkou však stále zůstává, jsou-li tyto tendence v korespondenci se smyslem a pojmem Evropy a má-li Československo a jeho vlády dostatečný *puvoir*.

Tato otázka vvolává řadu dalších: je Československo skutečně reprezentativním evropským státem ve smyslu kontinentálním a civilizačním? Má označení Evropa (mimo obvyklý nemnoho znamenající geografický pojem) nějaký vyšší duchovní smysl? Existuje-li nějaká duchovní Evropa – jaké jsou její duchovní hranice, jaká je její specifická civilizace? Jak se jeví tento evropský duch a k čemu jinému tvoří protiklad? Nebude sjednocení evropského kontinentu znamenat zánik všeho, co jeho civilizaci vytvořilo?

Přes prostorovou vzdálenost, dělíci evropský a americký kontinent, nelze popírat, že tam převládá evropský duch. Rusko se po bolševické revoluci vzdálilo Evropě více než Amerika. Stejně jako bylo po velmi dlouhou dobu duchu Evropy vzdáleno Turecko, které přece z velké části do Evropy fyzicky příslušelo.

Pojem Evropy neznamená jednotu etnickou a nikdy také neznamenal jednotu duchovní. Evropa válčila mnohem více uvnitř svých hranic, než vně těchto hranic. V obou posledních světových válkách ve 20. století se spolčovaly dvě poloviny Evropy s částmi Asie a s částmi Ameriky. Pojem Evropy rovněž neznamená žádnou jednotu kulturní, i když Evropa stvořila v Americe kulturu, která se svou podstatou od evropské neliší.

Měli bychom se tedy domnívat, že pojem Evropy postrádá duchovní obsah vůbec a že,

hovoříme-li o duchovní jednotě, je to představa vzbuzovaná jednotou geografickou?

Zdá se, že takový soud by byl přílišným zjednodušením. Přestože Evropa nevykazuje duchovní jednotu, která by se jevila a vyhraňovala jako protiklad jiných duchovních světů, přece je tu tradiční typ evropského duchovního života se svými vlastními a určitým způsobem zharmonizovanými podstatnými rysy. Zdálo by se, že si tyto rysy odporují, ale dějinná skutečnost nezachovává pravidla logiky a je v mnohém případě spíše smířením nebo nuceným vyrovnáním tendencí, jež si logicky vzato musely odporovat.

Evropský duch projevuje svoji podstatu třemi základními rysy: je bojovný, křesťanský a technický.

Evropský duch je především bojovný. Růst a zrání evropské civilizace, počínaje primitivními hnutími v prehistorické době až do roku 1945, děly se válčením. Každý evropský národ vykazuje ve svých dějinách tradici plnou krve a slávy, bídy a násilí. Každý z nich byl vychováván k heroismu. Tato tradice je tu a tam v jistých okamžicích více méně zmírněna, avšak v evropském duchu je všeobecná. Nezná onoho v nejhlubším nitru pacifického chování jistých velkých, čínských nebo indických, národů, jimž válka sice také nebyla neznáma, které však na rozdíl od Evropy nečinily z války svoji všední tragédii a takřka své hlavní zaměstnání.

Evropský duch je také křesťanský. Snad nejvýraznějším znakem toho je způsob, jak ve stálém a podivuhodném sporu smiřuje dvacet století svého bojovného a křesťanského ducha, které si otevřeně odporují. Evropa, která je celá křesťanská, dala podivuhodným způsobem proniknout citovou logiku křesťanství dynamické logice svého bojovného ducha: pravou, velkou, typickou dějinnou manifestací evropského ducha jsou křížové války, neboť ony spojují po dlouhou dobu a skoro dokonale bojovného ducha s duchem křesťanským v harmonický celek. V křížových válkách nalézáme skutečně v dějinách ojedinělý zjev Evropy v uceleném souhrnu.

Křesťanský duch nesmí být přirozeně chápán v úzkém smyslu náboženského vyznání, nýbrž jako duch humanity v širokém smyslu, jako vloha pro sympatii obepínající více méně celý svět, jako schopnost poznávat lidství více méně v každém člověku, i v cizinci a v nepříteli. Tento duch se jistou měrou projevoval už v právnickém a univerzalistickém duchu Říma a znemožnil Evropě, byť byla sebebojovnější, ony zvěské řeže, které tak často nalézáme v dějinách Asie. Arijští barbaři nikdy neřádli tak, jako Attila, Džingischán, Tamerlan a jiní asijské vojevůdci. Evropa nikdy neshlédla pyramidy lidských lebek, jež byly kupeny v Asii a Americe Aztéků. Za to vděčí Evropa křesťanskému podílu, či prostěji řečeno humánnímu duchu, jenž – byť v různých dobách a různou měrou – působil na Germány a Romány.

Významné však je, že bojovný duch poutal logiku křesťanského ideálu, která působila v jistém smyslu rozkladně. Duch kontemplace, ideál onoho světa, ideál lásky k lidstvu, celé lidství, jímž je naplněno evangelium, všechno to ještě nikdy nedokázalo odvrátit Evropu od toho, aby stále žila válkou. Křesťanství našlo ve světě mír římského impéria. Ve všech následujících staletích nikdy nemohlo zabránit, aby spolu evropské národy neválčily, ale křesťanský duch

alespoň mírnil způsob války, Tímto způsobem bojovný duch pronikl logikou ideálu z onoho světa a z křesťanské humanitní nauky a zabránil tomu, že se v Evropě nedělo totéž co v Indii.

Ale evropský duch je i technický. Evropa vynalezla velkou techniku světa. Evropan není jen bojovníkem a křesťanem – ovládl i hmotu, prostor a čas. Byť některé vynálezy, jako kupř. vynález střelného prachu, byly v dávné minulosti učiněny v Asii, evropský duch prokazuje svoji vlastní technickou převahu tím, že ji dovedl rychle a rozsáhlou měrou vybudovat sám. Evropa vynalezla veškerou techniku světa, byť i v jiném světadíle – v Americe. Tato technika se dnes rozvíjí bohatěji než kdy předtím a spolu s touto technikou a skrze ni Evropa vynalezla prostředek, jímž může vládnout hmotě: pozitivní vědu.

Držení techniky, vůle ovládnout přírodní síly, ovládat čas a prostor, zesílit hospodářskou výrobu a pěstovat za tím účelem vědu, která to všechno umožňuje – to tvoří v evropském duchu druhý znak jakéhosi hrdinství, jehož se asijským a africkým národům v takové míře nedostalo.

Tyto tři podstatné rysy dané křesťanstvím (obecněji: humanitou), bojovností a technickými předpoklady nacházíme, ovšem odděleně, také v duchu neevropském. Pro evropského ducha je příznačné právo jejich sloučení. Humanitní, křesťanský a v jistém směru dokonce více než křesťanský duch ovládl některé asijské národy, které naproti tomu nebyly bojovné ani technicky založené. Bojovný duch se vyvinul i u jiných asijských nebo afrických národů nejvyšší měrou, avšak ty zase nebyly ani technicky ani humanitně založeny. Dnešní Amerika, která je přece Evropě v některých směrech tak blízká, jeví zřejmou tendenci k ryzí převaze technického, produktivního, hospodářského ducha oproti křesťanské duchovnosti a proti bojovnému duchu a nemálo lidí je přesvědčeno, že tato hypertrofie technického, konstruktivního, hospodářského ducha, jež mladou Ameriku odcizuje onomu hlubokému citu pro lidství a hrdinské tradice, znamená v nové americké kultuře nedostatek, jakým v ostatních kulturách byl absolutní nedostatek smyslu pro humanitu a lidství.

Evropský duch je tedy ve své prapodstatě duchem harmonickým. Typický Evropan je člověk, usilující v době míru pomocí techniky zvýšit produkci, který však ze zděděného instinktu myslí na válku, ale současně také na Boha a lidství, člověk, který nikdy nezapomene technickou práci, aby se stal jen a jen válečníkem, tedy kořistníkem, člověk, jenž válčíc, nikdy neztratí smysl pro humanitu, člověk, stojící tváří v tvář Bohu a svému ideálu z onoho světa. Nikdy nezapomene svoji práci, která jemu a jeho dětem dává živobytí, nikdy nezapomene na svůj meč...

Proto se zdá být jisté, že kdokoli jeden z těchto tří podstatných rysů evropské civilizace chce opominout nebo potlačit, bude jednat proti základní přirozenosti Evropana. Tento fakt by měli mít neustále na vědomí všichni ti, kteří chtějí sjednocovat Evropu, aby ji podřídili a zabránili válkám. Hlásá-li se nyní v Evropě, že nadešel čas světového věčného míru, nikdo tomu v podstatě nevěří už proto, že ví, že jeho kultura vznikla z velké části tím, že se jednotlivé národy snažily navzájem přemoci. Poslední výboj lidstva – dobytí vesmíru – byl, když ne vytvořen, tedy alespoň uspíšen a dovršen očekáváním a potřebami války. Mnohé asijské národy, které po celá staletí žily v těsném sousedství, se navzájem neoplodňovaly tolik, jako

národy evropské, které se ve válkách ještě navíc bohatě obdarovávaly.

Na druhé straně křesťanský duch uskutečňuje a uspokojuje z velké části na náboženském poli onu touhu po duchovní jednotě, kterou je Evropan prodchnut přes svého bojovného ducha. K této náboženské jednotě přistupuje vědomí kulturní jednoty, vědecké spolupráce, která ve správné formě a ve správném ohraničení představuje dnes dokonale nadnárodního ducha, stejně jako jej bude představovat v budoucnu, aniž proto chce Evropu odvracet od její přirozenosti a aniž ji chce zbavit jejího bojovného ducha. Není přijatelné přeměňovat duchovní, náboženské a kulturní evropské spojitosti do negace daných národnostních poměrů na takzvaný světový mír, jenž by (nepřihlížeje už k ničemu jinému) našel nepřekonatelný odpor v základním charakteru jak latinských tak germánských národů Evropy.

Vlastním určením a posláním Evropy je, aby tvořila pro svět kulturu právě konkurujícími technickými snahami a současně vznešeným protikladem křesťanského a bojovného ducha – určením, které nelze vymýtit americkým pacifismem a kosmopolitismem či bolševickým internacionalismem, určením, které ještě na dlouhou dobu zachová Evropě její velké dějinné postavení vůči národům, které v sobě nachávají disharmonicky vyrůstat tomu či onomu duchovnímu charakteru, zatímco Evropa dala všem třem harmonickou syntézu.

Proto také tak velké množství Evropanů pociťuje nutnou potřebu oprostít úsilí o duchovní a kulturní solidaritu lidstva od podivností pacifismu, internacionalismu a kosmopolitismu, které ji vnitřně ničí a kazí. Duchovní jednota Evropy stojí nad, ale i mimo politické boje a nad i mimo fakt, že existují války. Klást požadavek, že z lidstva musí být vymýcen bojovný duch, aby bylo dosaženo kulturní a duchovní jednoty, může být pouze axiomem lžilogiky odporující smyslu dějin.

Ještě osudnějším axiomem je vnučovaná domněnka, že je nutné vzdát se silného a vyhraněného svérázu národů a nahradit jej bezbarvou, jednotnou duchovní jednotou Evropy nebo zdánlivou jednotou politickou, jak o to usiloval bolševický internacionalismus a americký kosmopolitismus posledních 45 let. Naopak: jen Evropa sestávající ze silných, svérázných a sebevědomých národních jednotek s jasně vyhraněným charakterem může prospět vytvoření vysoké společné duchovnosti, která, stejně jako nebyla zničena posledními dvěma světovými válkami a téměř půlstoletou okupací, nebude zničena ani jinými válkami a okupacemi, kterým asi bude Evropa v budoucnu ještě podrobena.

Ve své dlouhé minulosti mohla Evropa bezesporu právě svým mnohotvárným složením tak dlouho udržet světovládu, přičemž hegemonie přecházela pohnáhlou z jednoho národa na druhý tím, že každý národ podle jakési imanentní posloupnosti převzal vedení. Tato mnohotvárnost dala evropskému duchu veliký přínos myšlenek, tradic, novou duchovní sílu. Mocná síla Evropy tkví v tom, že měla vždycky národy vyznačující se větší zkušeností, větší zralostí – a vedle toho mladší a vitálnější národy. Posloupnost těchto národů v přebírání vedoucího mocenského postavení stála Evropu mnoho krve, ale právě tou sílila celá velká evropská civilizace.

Není důvodu předpokládat, že budoucnost se bude příliš lišit od minulosti, nesměřuje-li

Evropa ke své zkáze. A právě tohoto aspektu by si mělo být vědomo Československo, neboť právě ono je otázkou politického a státního bytí a nebytí.

29. dubna 1990

Úvaha Miroslava Dolejšího vyšla v Týdeníku Politika (č. 13 / ročník I.) v dubnu 1991.